

Skogsrådet, näcken och Djävulen

Skogsrådet, näcken och Djävulen är titeln på historikern Mikael Hälls avhandling om föreställningar om erotiska naturväsen och deras koppling till Djävulen och demonisk sexualitet i det tidigmoderna Sverige.¹ Häll är framför allt intresserad av vilka olika meningar som föreställningarna hade (för olika individer och grupper, i kulturella sammanhang, samt inom olika diskurser) i Sverige under 1600- och 1700-talen och om betydelsena förändrades över tid. På ett övergripande plan ställer författaren frågan om de aktuella föreställningarna gestaltade centrala kategorier, gränser och normer i den rådande världsbilden, i förhållande till sexualitet, kropp och kön men också till fantasi och verklighet samt mänskligt, djuriskt, andligt, monströst och demoniskt. Om så var fallet – hur och varför?

Avhandlingen är, påpekar Häll, kulturhistorisk till sin karaktär; begrepp som kultur(er), gränser, liminalitet och tankefigur nyttjas som analytiska kategorier. Övernaturliga väsen förknippades med gränzoner i tid och rum. Dessutom kan väsendena som sådana, skriver Häll, beskrivas som liminala – ”till sina be-

teenden, gestalter och inte minst förmåga att skifta gestalt” (s. 29). Att det inte bara fanns övernaturliga väsen utan att dessa också kunde ha sexuella förbindelser med människor var en etablerad tankefigur i det tidigmoderna Sverige.

Till stor del bygger undersökningen på rättsligt material. I avhandlingen behandlar Häll inte mindre än ett tjugotal 1600- och 1700-talsrättegångar som tar upp sexuella möten med naturväsen. En tydlig styrka med undersökningen är samtidigt att Häll inte begränsar sig till domstolsmaterial. Mer teologiskt inriktat material, till exempel Laurentius Paulinus Gothus *Ethica Christiana* och Olof Bromans *Glysisvallur*, behandlas, liksom texter av mer naturfilosofisk karaktär såsom Sigfridus Arounus Forsius *Physica*. Äldre sägen- och balladuppteckningar är ytterligare en väsentlig (och av historiker mer sällan använd) källkategori. De olika kategorierna av källmaterial styr dispositionen och behandlas ingående i avhandlingen. Noggrannhet och grundlighet präglar studien; de tio empiriska kapitlen är omfångsrika, avhandlingen är nära 600 sidor lång.

¹ Mikael Häll 2013: *Skogsrådet, näcken och Djävulen: Erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talens Sverige*. Malört förlag, Stockholm. 588 s. ill.

Att *Skogsrået, näcken och Djävulen* är skriven inom ramen för forskarskolan i historia vid Lunds universitet är knappast en slump; på senare år har intresset för folkliga föreställningar ökat inom historieämnet. Avhandlingar som till exempel Linda Ojas *Varken Gud eller natur* (1999), Kristina Tegler Jerselius *Den stora häxdansen* (2003), Sofia Lings *Kärringmedicin och vetenskap* (2004), Monica Weikerts *I sjukdom och nöd* (2004) och Soili-Maria Ollis *Visioner av världen* (2007) behandlar alla både folkliga trosföreställningar och förhållandet mellan elit- och folk kulturer i det förindustriella Sverige. Förtjänstfullt bidrar även Häll till ny kunskap om reformeringen av folkkultur(er) som forskningsområde, inte minst genom att fokusera tidigare förbisedda rättsfall och kombinationen av olika källkategorier. Till exempel visar han elegant hur den aktuella tankefiguren, ”föreställningen att det existerar ickemänskliga eller extraordinära väsen med övernaturliga krafter”, visserligen var gemensam för de flesta (”för prästen, juristen, drängen och pigan”) men samtidigt också hur berättelserna om dem infogades i och tolkades inom olika diskurser. Häll visar dessutom tydligt på samspelet mellan det folkliga/inofficiella och lärda/officialla. Till exempel konstaterar han att prästerskapet fick en nyckelroll, att de närmast översatte folkliga föreställningar om naturväsen till en teologisk/demonologisk terminologi. I sina försök att

förklara vad naturväsendena var och vad konakterna med dem bestod i blev näcken till en incubus, skogsrået till en succubus, etc. Samtidigt medförde detta, påpekar Häll klarsynt, att djävulslärans kategorier i sin tur översattes till naturväsen, det vill säga till något som ”folket” faktiskt kände till.

Det råder inga tvivel om att Häll bidrar med ny kunskap om, och ökar förståelsen av (berättelser om) möten med naturväsen i 1600- och 1700-talens Sverige. Några av Hälls diskussioner skulle emellertid, som jag ser det, ha vunnit på en ökad förtrogenhet med folkloristisk teoribildning (till exempel vad gäller sägner som modell för handling). Som påpekats är dock *Skogsrået, näcken och Djävulen* en avhandling i historia, inte i etnologi/folkloristik.

Sammanfattningsvis är Mikael Hälls avhandling inte bara en välkommen utan också en väl genomförd studie. Förtjänstfullt behandlar han ett svårt och till stora delar förbigånget ämne; *Skogsrået, näcken och Djävulen* bidrar inte bara i hög grad till att öka kunskapen om synen på naturväsen i det tidigmoderna Sverige utan kommer förhoppningsvis också inspirera till ytterligare forskning rörande berättelser om och upplevelser av möten med det övernaturliga.

Fredrik Skott